

تاریخچه

تاریخچه شکل گیری سازمان زندان ها پس از پیروزی انقلاب

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و تغییرات شگرف اجتماعی و فرهنگی جامعه و جایگزینی ارزش‌های متعالی الهی و انسانی در تمام شئون زندگی مردم، ایجاب می‌کرد به مقوله زندان‌ها که در واقع بخشی از زندگی اجتماعی محسوب می‌شدند، توجه ویژه شود.

شرایط اولیه از پیروزی انقلاب و ضرورت تثبیت نهادهای حاکمیت به گونه‌ای بود که رهبران فکری و سیاسی انقلاب با پشتکاری وصف‌ناپذیر به سرعت به سر و سامان دادن امور پرداخته و با وضع قوانین و مقررات فوری از طریق تنها نهاد رسمی قانونگذاری آن سال‌ها (یعنی شورای انقلاب اسلامی) یکی پس از دیگری وضعیت مدیریت آن‌ها را مشخص می‌نمود. امور زندان‌ها از جمله امور مهمی بود که خیلی زود مورد توجه قرار گرفت. در اردیبهشت ماه سال 1385 اولین تصمیم شورای انقلاب در خصوص زندان‌ها در قالب مصوبه، اتخاذ و زندان‌ها به طور کامل از سیستم اجرایی به بدنه دستگاه قضایی متصل و ابتدا به وزارت دادگستری وقت و پس از مدتی و با تشکیل شورای عالی قضایی مسئولیت اداره زندان‌ها به این شورا سپرده شد.

به طور طبیعی در این سال‌ها و تا زمان تشکیل سازمان زندان‌ها در اواخر سال 1364 (حدود هشت سال) ناگزیر برای اداره زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها در سطح کشور از توان نهادهای متعددی نظیر کمیته‌های انقلاب اسلامی - شهرنایب کل - سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی و برخی دیگر از نهادها بهره‌برده و تمامی این نهادها تحت تولیت شورای سرپرستی زندان‌ها که متشکل از سه نفر عضو منتخب شورای عالی قضایی بود، انجام وظیفه می‌کردند.

به طور قطع و به خاطر تعدد مدیریت‌های مراکز نگهداری مجرمان، در این سال‌ها، حرکت‌های اصلاحی و تربیتی نمی‌توانست به شکلی واحد اجرا شود و گاه به لحاظ شرایط زمانی، ناگزیر از نگهداری صرف مجرمان بودند، در این سال‌ها وضعیت بهداشتی، زیستی و ... زندان‌ها در حد مطلوبی نبود و به طور کلی تفکر پلیسی بر جای مانده از رژیم طاغوت هنوز در بدنه مدیریت زندان‌ها خودنمایی می‌کرد.

از طرفی مدیریت کلان زندان‌ها در آن مقطع به علت شورایی بودن و عدم تصمیم‌گیری واحد، کارآیی لازم را از دست داده بود. به همین خاطر و جهت اجرایی نمودن رهنمود اندیشمندان امام راحل (ره) در تبدیل زندان‌ها به دانشگاه برداشتن گام‌های عملی در انسجام مدیریت زندان‌ها ضروری می‌نمود. خوشبختانه این دوراندیشی همراه با پیگیری مجدانه و دلسوزانه جامعه، باعث شد تا در بهمن ماه سال 1364 قانون تبدیل شورای سرپرستی زندان‌ها به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور در 10 ماده و 2 تبصره از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشت. پس از تصویب و ابلاغ این قانون، هسته‌ای اولیه سازمان زندان‌ها از ابتدای سال 1365 بنیان‌گذاری و حجت‌الاسلام و المسلمین مجید انصاری که تلاش زیادی برای تشکیل سازمان مصروف داشته بود به عنوان اولین رئیس سازمان منصوب شد. در مدت کوتاه مدیریت ایشان به عنوان رئیس سازمان، تشکیلات اولیه سازمان طراحی و در سطح استان‌ها نیز ادارات کل زندان‌ها عهده‌دار سرپرستی زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها و تمامی مراکز اقدامات تأمینی استان شدند. در این مدت مدیران تازه منصوب شده در استان‌ها در اجرای مفاد قانون و در کوتاه‌ترین مدت ممکن، سعی نمودند تا تمامی مراکز را که به نوعی در اختیار سایر نهادها بود، تحت سرپرستی خود درآوردند. هر چند در سال‌های اولیه تأسیس سازمان نحوه تحویل و تحول زندان‌ها با مشکلات و بعضاً مقاومت‌هایی روبرو بود، ولی مدیران جوان و عاشق خدمت با تدابیر تشکیلات اولیه‌ی ادارات زندان‌ها راه اندازی و بدین ترتیب و پس از حدود 9 سال، سازمان زندان‌ها در مرحله‌ی تثبیت قرار گرفت.

در اواسط سال 1366 و پس از انتخاب جناب آقای انصاری به عنوان نماینده‌ی مردم در مجلس شورای اسلامی، مسئولیت سازمان تازه تأسیس زندان‌ها به عهده حجت‌الاسلام و المسلمین شیخ اسماعیل شوشتری - که تجارب‌ذی‌قیمتی در قانون‌گذاری و مسایل قضایی داشت - گذاشته شد.

ایشان نیز در مدت تصدی خود (حدود دو سال) در جهت تثبیت کامل ساختار تشکیلاتی سازمان گام‌های مؤثری برداشتند. در این مقطع آیین‌نامه‌ی زندان‌ها اصلاح و برای اولین بار مفاهیم اصلاحی و تربیتی و مقولات فرهنگی در بند بند آیین‌نامه تجلی شد، در این دوران، تشکیلات اداری سازمان کامل گشت.

در شهریور 1368 و با توجه به انتصاب آقای شوشتری به سمت وزیر دادگستری، شهید سیداله لاجوردی چهره‌ی شناخته‌شده انقلاب و مبارز خستگی‌ناپذیر زندان‌های رژیم ستم‌شاهی از سوی رئیس‌مخترم وقت قوه‌ی قضاییه مسئولیت اداره‌ی سازمان زندان‌ها را پذیرفتند.

با توجه به گذشت بیش از 3 سال از تشکیل سازمان زندان‌ها و تثبیت نسبی تشکیلات اداری زندان‌ها، ایشان با تکیه بر نیروهای متعهد و دلسوز سطح زندان‌ها حرکت اصلاحی را شروع و در مدت هشت سال تصدی این مسئولیت اقدامات مؤثری را به انجام رساندند. در این مدت قانون استخدامی کارکنان زندان‌ها به تصویب و به تدریج نیروهای رسمی جایگزین نیروهای انتظامی به ویژه در پست‌های حساس و مدیریتی شدند.

اقداماتی نظیر زیباسازی محیط داخلی زندان‌ها، حرکت به سمت خودکفایی زندان‌ها، تمرکززدایی در امر مدیریت زندان‌ها و دادن اختیارات به مدیران محلی و استانی از دیگر اقدامات وی بود و به تعبیر جناب آقای سید مرتضی بختیاری، بختیاری جان‌نشین بعدی ایشان به عنوان رئیس سازمان زندان‌ها، «بنیان زندان‌نایی اسلامی» در این دوران پی‌ریزی شد.

پس از هشت سال مدیریت شهید لاجوردی و کناره‌گیری ایشان از این مسئولیت، جناب آقای سیدمرتضی بختیاری که سابقه‌ای طولانی در دستگاه قضایی داشتند و به مسایل کلی زندان‌ها نیز اشراف داشتند به عنوان چهارمین رئیس سازمان زندان‌ها منصوب شدند که در دوران ایشان اقدامات مهم و گسترده‌ای در سازمان صورت گرفت که فهرست وار به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- نهادینه کردن مقوله برنامه‌ریزی در سطح تصمیم‌گیری سازمان؛
- تأسیس نهاد مهم و تأثیرگذار مراکز مراقبت بعد از خروج در همه استان‌های کشور؛
- تقویت جایگاه مددکاری اجتماعی در زندان‌ها؛
- تقویت و استمرار مقوله مهم روان‌درمانی و مشاوره در سطح زندان‌ها و سراسری کردن این امر
- ارتقاء سطح تشکیلاتی و اداری و جذب نیروهای جدید؛
- تأسیس و راه‌اندازی اردوگاه‌های حرفه‌آموزی و اشتغال
- فعال نمودن بنگاه تعاون و حرفه‌آموزی زندان‌ها و نهادینه کردن امر خودکفایی زندان‌ها؛
- اصلاح آیین‌نامه زندان‌ها و توجه به امور فرهنگی و آموزشی زندان‌نایب؛
- جداسازی کامل نوجوانان و اطفال از زندان‌های کشور و تأسیس کانون‌های اصلاح و تربیت در اکثر مراکز استان‌ها
- تقویت مرکز آموزشی و پژوهشی سازمان زندان‌ها جهت تربیت کادر متخصص و نهادینه نمودن امر تحقیقات در زندان‌ها؛ و سرانجام ده‌ها برنامه‌ی دیگر

پنجمین رئیس سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور را جناب آقای علی‌اکبر یساقی از سال 83 عهده‌دار شد و تا شهریور 1388 در این سمت فعالیت نمود.

وی از ابتدای تصدی دغدغه‌ی خاصی نسبت به وضع زندان‌ها داشت و برنامه‌های کاری خود را در شش برنامه و اولویت مدنظر قرار داد که عبارتند از:

- اجرایی نمودن بند 14 از مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام در بخش قضایی با عنوان کاهش استفاده از مجازات زندان (حبس‌زدایی)

- جلوگیری از ورود مواد مخدر به زندان‌ها
- تفکیک و طبقه‌بندی زندان‌نایب
- بهبود وضعیت نیروی انسانی و آموزش کارکنان
- انتقال زندان‌های فرسوده و احداث زندان‌های جدید
- رعایت کرامت انسانی و حقوق شهروندی زندان‌نایب

که این برنامه‌ها و اولویت‌ها با تشکیل گروه‌های کاری در حال اجرا و پیگیری می‌باشد و تا حدود زیادی از اهداف این برنامه‌ها محقق شد. ششمین رئیس سازمان، جناب آقای غلامحسین اسماعیلی از سوی حضرت آیت‌الله‌امامی لاریجانی از شهریور 1388 به عنوان رئیس سازمان منصوب شد و تا اردیبهشت 1393 این مسئولیت را به عهده داشت، مهمترین اولویت کاری جناب آقای اسماعیلی اجرای برنامه‌های فرهنگی در زندان‌ها با محوریت قرآن و نماز و همچنین حاکمیت نظم و انضباط در زندان‌ها و اصلاح آیین‌نامه اجرایی سازمان به ویژه آیین‌نامه اعطای مرخصی به زندان‌نایب اصلاح بود. هفتمین رئیس سازمان جناب آقای دکتر اصغر جهانگیر از چهره‌های نام‌آشنای دانشگاهی و علمی، و از مدیران با سابقه و خوش‌فکر دستگاه قضایی است. رئیس مرکز حفاظت اطلاعات کل قوه قضاییه، از جمله مشاغل است که عهده‌دار آن بوده است. وی که از سابقه طولانی مدیریت کلان در سطوح مختلف قضایی و اجرایی و همچنین عضویت در کمیته‌های تخصصی و علمی قوه قضاییه و دانشگاه‌ها و از سوابق تدریس متمازی در دانشگاه‌های معتبر برخوردار است در اردیبهشت ماه 1393 با حکم رئیس دستگاه قضا سکاندار سازمان زندان‌ها شده است تا برنامه‌های اصلاحی و تربیت زندان‌ها با رویکرد علمی شتاب بیشتری یابد. در ذیل به برخی اولویت‌های ترسیم شده از سوی این مدیر ارشد اشاره می‌شود:

- 1- نهادینه کردن مدیریت علمی در زندان‌ها
- 2- حمایت مادی، معنوی و آموزشی از منابع انسانی و ارتقای شان و منزلت آنان
- 3- توسعه برنامه‌های فرهنگی، آموزشی، حرفه‌آموزی و اشتغال در زندان‌ها
- 4- کاهش جمعیت کیفری با بهره‌گیری از ظرفیت‌های جدید قانونی
- 5- استفاده از تمامی ظرفیت‌ها برای بازگشت سعادت‌مندان زندان‌نایب به جامعه
- 6- افزایش نظارت در زندان‌ها برای پیشگیری از شکل‌گیری کانون‌های آسیب‌زا
- 7- بهبود وضعیت قضایی زندان‌ها خاصه تعیین تکلیف سریع زندان‌نایب تحت قرار